

UMEÅ UNIVERSITET

VETLANDA ORNITOLOGISKA KLUBB

**i samarbete med forskningsinstitutioner
och myndigheter**

Klas Wigren

Projektrapport
Projektkurs för naturvetare, 7,5 hp
St 2024

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Efter att ha varit nyfiken på ornitologi under flera år deltog jag under vårterminen 2024 i en nybörjarkurs i fågelskådning hos Vetlanda ornitologiska klubb. I samband med kursen blev jag varse om hur mycket samarbete föreningen har med olika forskningsinstitutioner och myndigheter. Föreningen är bland annat remissinstans i samband med bildande av naturreservat och vid tillståndsprövning för vindkraftverk. Föreningen utför även olika typer av inventeringar och inrapporteringar på uppdrag åt forskningsinstitutioner och myndigheter. Dessutom är föreningen representerad i länets viltförvaltningsdelegation. Att en ideell förening verkar ha en så central roll i forskning och myndighetsutövning väckte intresset för att studera dessa samarbeten närmare.

1.2 Remissförfarandet inom offentlig förvaltning

Remissförfarandet inom offentlig förvaltning har sin grund i 7 kap. 2 § Regeringsformen där det stadgas att ”Vid beredningen av regeringsärenden ska behövliga upplysningar och yttranden inhämtas från berörda myndigheter. Upplysningar och yttranden ska också i den omfattning som behövs inhämtas från kommuner. Även sammanslutningar och enskilda ska i den omfattning som behövs ges möjlighet att yttra sig” (SFS 1974:152). Även i 26 § Förvaltningslagen anges att ”En myndighet kan inom ramen för sitt utredningsansvar enligt 23 § begära ett yttrande från en annan myndighet eller från någon enskild (SFS 2017:900).

1.3 Medborgarforskning förr och nu

Medborgarforskning innebär att forskare och frivilliga medborgare tillsammans tar fram ny kunskap. Oftast handlar det om att forskare tar hjälp av allmänheten för att samla in eller granska stora mängder data (Göteborgs universitet, u.å.). Sverige har en lång tradition av samarbeten mellan forskare och frivilliga. Redan på 1750-talet startade Carl von Linné världens första nätverk för att rapportera lövsprickning (Vetenskapsrådet, 2021). Moderna exempel på medborgarforskning är *Galaxy Zoo* där frivilliga hjälper astronomer att klassificera bilder av galaxer (Göteborgs universitet, u.å.) och det så kallade *Ekoxeuppropet* där iakttagelser av ekoxe rapporteras in (Länsstyrelsen Östergötland, u.å.). Initiativet kan också komma från medborgarna som då använder vetenskapliga metoder för att göra sina röster hörda (Göteborgs universitet, u.å.). Ett exempel är *Louisiana Bucket Brigade* i USA där medborgare mäter luftkvalitet kring oljeindustrins anläggningar och använder resultaten för att påverka beslutsfattare. I Sverige finns *luftdata.se* där deltagarna bygger egna instrument för att mäta partikelhalter i luften (Göteborgs universitet, u.å.).

1.4 Syfte

Syftet med projektet är att kartlägga Vetlanda ornitologiska klubbs samtliga samarbeten med forskningsinstitutioner och myndigheter, samt att utvärdera dess betydelse för bevarandet av biologisk mångfald i Vetlanda kommun, avseende fågelfaunan. I vidare bemärkelse syftar också projektet till att belysa betydelsen av lekmanamedverkan för att skydda vilda fåglar och deras livsmiljöer.

2 Material & metoder

Projektet genomfördes som ett individuellt projekt där uppgifter hämtades in från Vetlanda ornitologiska klubbs ordförande Tommy Carlström (personlig kommunikation, 2024, 6–18 juni), samt berörda forskningsinstitutioner och myndigheter. Uppgifterna registrerades, systematiserades och analyserades för att ge en klar bild av samarbetenas författningsstöd, omfattning, karaktär och betydelse. Konkreta exempel på enskilda ärenden lyftes fram för att åskådliggöra samarbetena och deras resultat.

3 Resultat

De olika samarbetena kan delas in i två olika kategorier. Den ena kategorin utgör samarbeten där Vetlanda ornitologiska klubb är remissinstans vid myndighetsutövning eller liknande. Den andra kategorin utgörs av inventeringar och rapporteringar på uppdrag forskningsinstitutioner och myndigheter. Föreningen kan sägas ha två olika roller i dessa samarbeten. I den förstnämnda kategorin avger föreningens representanter yttranden i rollen av sakkunniga och representanter för naturvårdsintresset. I den andra kategorin har föreningens representanter rollen som inventerare och rapportörer.

3.1 Remissinstans vid myndighetsutövning m.m.

3.1.1 Bildande av naturreservat

Bildande av naturreservat regleras av 7 kap. miljöbalken (SFS 1998:808) och förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m (SFS 1998:1252). Senast Vetlanda ornitologiska klubb var remissinstans vid bildande av ett naturreservat var när naturreservatet Flisbron i Vetlanda kommun bildades 2024. Inför beslutet begärde Länsstyrelsen i Jönköpings län in yttrande över förslaget till beslut om bildande av naturreservatet. Föreningen hade inget att erinra mot förslaget då det inte bedömdes påverka fågellivet i området negativt. Att en fågelklubb normalt inte har något emot bildande av naturreservat kan dock sägas ligga i sakens natur.

3.1.2 Tillståndsprovning av miljöfarlig verksamhet

Vid ansökan om tillstånd för miljöfarlig verksamhet ska alltid ett samrådsunderlag tas fram och därefter ska ett samråd genomföras med länsstyrelsen, kommunen, berörda myndigheter, grannar samt andra berörda. Reglerna om samråd finns i Miljöbalkens 6 kap. (SFS 1998:808) och i Miljöbedömningsförordningen (SFS 2017:966). År 2022 inbjöds Vetlanda ornitologiska klubb till samråd enligt miljöbalken av Billyvind AB avseende ett planerat vindkraftverk i Åmjölkesbo i Vetlanda kommun. Vetlanda ornitologiska klubb hade dock inget att erinra, då några rapporter om skyddsvärda arter i området saknades. År 2023 inbjöds Vetlanda ornitologiska klubb till samråd enligt miljöbalken av Solkompaniet AB avseende en planerad solpark i Katteryd i Vetlanda kommun. Vetlanda ornitologiska klubb hade dock inget att erinra, då några rapporter om skyddsvärda arter i området saknades. Vetlanda ornitologiska klubb har även fått vindkraftremisser från Länsstyrelsen i Jönköpings län. Föreningens dokumentation kring dessa saknas dock, då e-postmeddelanden äldre än tre år har raderats.

3.1.3 Vetlanda kommuns naturvårdsgrupp

Vetlanda ornitologiska klubb ingår i Vetlanda kommuns naturvårdsgrupp, vilken består av sex ideella föreningar som har kunskap och intresse i naturvårdsfrågor, samt kommunens naturvårdshandläggare, skogsförvaltare, landskapsarkitekt och planarkitekt. Genom gruppen får klubben i ett tidigt skede vetskap om nya områden som ska exploateras, avverkningar på kommunens mark och om våtmarker som ska anläggas m.m. Genom gruppen ges klubben också möjlighet att lämna synpunkter på de olika projekten, samt även ge idéer till nya projekt. Även inför beslut i kommunfullmäktige kan klubben ges tillfälle att yttra sig, som när kommunen skulle besluta om en naturvårdsplan 2019.

3.1.4 Viltförvaltningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Jönköpings län

Viltförvaltningsdelegationen beslutar om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen samt om licensjakt och skyddsjakt (skyddsjakt kan omfatta fåglar). Den prövar också frågor om godkännande av miniminivåer för förekomsten av bland annat kungsörn, samt godkännande av länets rovdjursförvaltningsplan (SFS 2009:1474). Viltförvaltningsdelegationen har inget mandat att besluta i enskilda ärenden, men kan påverka genom att fatta övergripande beslut (Länsstyrelsen i Jönköpings län, u.å.). Vetlanda ornitologiska klubb har en representant i viltförvaltningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Jönköpings län. Personen är ersättare och företräder naturvårdsintresset. I delegationen finns flera andra intressen representerade genom politiker och jägare samt ägare av jordbruksmark och skog m.fl. (Länsstyrelsen i Jönköpings län, u.å.).

3.2 Inventering och rapportering

3.2.1 Kungsörnsinventering på uppdrag av Länsstyrelsen i Jönköpings län

En av medlemmarna i Vetlanda ornitologiska klubb är utsedd av Länsstyrelsen som örnsamordnare för Jönköpings län, vilket innebär ett samordningsansvar för örnsinventeringarna i länet. Klubben har varit involverad i dessa örnsinventeringar sedan minst tio år tillbaka. Inventering av kungsörn består av en inventering på vintern och en uppföljning under sommaren. Inventeringen följer Naturvårdsverkets inventeringsmetodik för stora rovdjur (Naturvårdsverket, 2022). Rapportering sker med hjälp av inventeringsprotokoll och arvode utgår med 130 kr/tim för inventerad tid plus reseersättning. Vid inventeringen 2024 påträffades kungsörn, vilket rapporterades in till Länsstyrelsen. Två medlemmar deltog i inventeringen.

3.2.2 Rapportering till Artportalen vid Sveriges lantbruksuniversitet

Artportalen är ett viktigt verktyg för naturvård och en unik källa till kunskap som leder till riktade naturvårdsinsatser och som kan hjälpa oss att se trender för att förebygga miljö- och klimatproblem. Artportalen är öppen för alla som vill rapportera och söka bland fynduppgifterna. (Sveriges lantbruksuniversitet, 2024). Uppgifter om känsliga arter skyddas dock av sekretess med stöd av 20 kap. Offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400). Skyddsklassning av arter innebär att fynduppgifter döljs eller diffuseras för att skydda dem mot olika hot som annars kan uppstå om de kommer till allmän kändedom (Sveriges lantbruksuniversitet, 2024). Många medlemmar i Vetlanda ornitologiska förening rapporterar rutinmässigt flera gånger i veckan till Artportalen. Under 2023 lämnades 20 927 rapporter till Artportalen från Vetlanda kommun gällande fåglar.

3.2.3 Ringmärkning på uppdrag åt Naturhistoriska riksmuseet

Svensk ringmärkning ska bidra till ökad kunskap om fåglars biologi och då särskilt deras flyttning, häckningsframgång, överlevnad och dödsorsaker, samt medverka till övervakningen av beståndsvariationer och fenologiska förändringar (Naturhistoriska riksmuseet, 2016). Ringmärkning regleras i Jaktförordningen (SFS 1987:905) där det framgår att den som har Naturhistoriska riksmuseets tillstånd får ringmärka fåglar trots att de är fridlysta. Administrationen av svensk ringmärkning har sedan 1960 hanterats helt av Naturhistoriska riksmuseet och antalet ringmärkta fåglar har legat på en tämligen konstant nivå sedan slutet av 1980-talet (Naturhistoriska riksmuseet, 2016). Ringmärkningscentralen ger tillstånd för ringmärkning, service till ringmärkare och forskare, handlägger rapporter om återfunna fåglar och publicerar artiklar, böcker och rapporter som bygger på ringmärknings- och återfyndsdata (Naturhistoriska riksmuseet, u.å). Vetlanda ornitologiska klubb är Sveriges näst äldsta fågelklubb och har sedan 1950 ringmärkt över 72 000 fåglar. År 2023 stannade ringmärkningen på 855 exemplar fördelade på 31 arter. Den utfördes av tre licenserade ringmärkare tillsammans med några assistenter (Vetlanda ornitologiska klubb, 2024).

3.2.4 Svensk fågeltaxering – Nationell miljöövervakning på uppdrag av Naturvårdsverket

På uppdrag av Naturvårdsverket övervakar Lunds universitet fåglarnas populationsutveckling för huvuddelen av de i Sverige häckande fågelarterna, samt för ett stort antal rastande och övervintrande arter och populationer (Green, Haas & Lindström, 2024). Räkningarna bygger på årligen upprepade inventeringar med standardiserade metoder och är en del i Naturvårdsverkets och Länsstyrelsernas miljöövervakningsprogram och utförs bland annat för att oroväckande förändringar i fåglarnas antal ska upptäckas i tid. Huvuddelen av inventeringarna utförs av ideellt arbetande ornitologer (Green, Haas & Lindström, 2024). Inventeringarna utgörs av olika delprogram, vilka är; standardrutter, punktrutter, kustfågelruttor, natrutter, sjöfågelruttor samt sjöfågel höst och vinter. I Vetlanda kommun genomförs standardrutt, punktrutt och nattrutt. En standardrutt är en 8 km lång kombinerad linje- och punktinventering med förutbestämt läge. Det finns 716 standardrutter utlagda systematiskt i landet, med 25 km avstånd mellan rutterna. En rutt har formen av en fyrkant (2 km x 2 km) vilket betyder att man slutar där man startade (Lunds universitet, 2024). Vid en punktrutt väljer inventeraren själv var denne vill räkna, men själva räkningen görs enligt en bestämd metodik. 20 punkter i terrängen väljs ut där inventeraren räknar alla fåglar som hörs och ses under exakt fem minuter. En punktrutt kan genomföras på senvåren och/eller vintern. Vinterpunktrutterna görs antingen en gång runt jul och nyår, eller upp till fem gånger per vinter (Lunds universitet, 2024). En nattrutt är metodmässigt en hybrid mellan standardrutterna och punktrutterna. Landet är uppdelat i 25 km x 25 km stora ruttor och längs vägarna i varje sådan ruta läggs 20 punkter med minst 2 km mellanrum fågelvägen. På varje punkt räknas alla fåglar och större däggdjur som hörs och ses under exakt fem minuter (Lunds universitet, 2024). Utöver den regionala miljöövervakningen är Länsstyrelsens roll är att rekrytera och arvoda inventerare. I Vetlanda kommun utförs standardrutten och punktrutterna av två specifika medlemmar och natrutterna utförs av ytterligare en specifik medlem. För standardrutterna utgår ett arvode med 1000 kr per rutt plus reseersättning.

3.2.5 Tjäderspelsinventering på uppdrag av Länsstyrelsen i Jönköpings län

Tjäderspelsinventering är en del av den regionala miljöövervakningen där Länsstyrelsen kartlägger och följer upp tjäderspelplatser i Jönköpings län. Inventeringen sker i enlighet med en metodbeskrivning med olika moment där det viktigaste är att räkna inflygande tuppar på kvällen (Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2024). Ett inventeringsprotokoll fylls i vid varje inventeringstillfälle och arvode utgår med 600 kr per inventerad spelplats. Information om positioner för tjäderspel kan vara känsliga och inventerare bör inte sprida dessa utan omdöme. Länsstyrelsen hanterar uppgifterna med sekretess (Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2024). Vid årets inventering påträffades fyra tuppar och två hönor i Vetlanda kommun, men inget spel konstaterades. Tre medlemmar i föreningen brukar delta i tjäderspelsinventeringarna.

4 Diskussion

Vetlanda ornitologiska klubbs samarbeten med myndigheter och forskningsinstitutioner är otvivelaktigt många, omfattande och långvariga. Det ger en samlad bild av att Vetlanda ornitologiska klubb med dess representanter i spetsen besitter en ofta efterfrågad expertis inom ornitologi. Även om vissa arvoden utgår vid olika typer av uppdrag så handlar det i första hand om ett ideellt engagemang hos medlemmarna grundat på ett stort fågelintresse. Marielle Gustafsson (personlig kommunikation, 2024, 17 juni), handläggare vid Länsstyrelsen i Jönköpings län uppger att de ideella insatserna är jätteviktiga för att kunna genomföra fågelinventeringarna, då det inte finns ekonomiska resurser till att anlita konsulter. Den regionala miljöövervakningen avseende fåglar är således helt beroende av de ideella krafterna. Marielle Gustafsson (personlig kommunikation, 2024, 17 juni) uppger dock att det kan vara svårt att rekrytera ideella inventerare i tillräcklig omfattning. Utöver fågelklubbarna nämner hon utbildningen *Naturkunnig.se* som en möjlig rekryteringsbas. Det är Länsstyrelsen Östergötland samordnar Naturkunnig och ansvarar för dess hemsida och Naturvårdsverket är huvudfinansiär (Länsstyrelsen Östergötland, u.å.).

4.1 Uppfyllande av syftet med projektet

Syftet med att kartlägga Vetlanda ornitologiska klubbs samtliga samarbeten med forskningsinstitutioner och myndigheter bedöms som uppfyllt, då samtliga samarbeten har undersökts och redovisats. Huruvida syftet är uppfyllt när det gäller att utröna samarbetenas betydelse för bevarandet av biologisk mångfald i Vetlanda kommun avseende fågelfaunan är mer svårbedömt. Men med hög sannolikhet har dessa samarbeten en betydande påverkan, dels genom klubbens roll som remissinstans och dels genom klubbens omfattande inventeringar och rapporteringar, vilka ligger till grund för de naturvårdande myndigheternas beslut och åtgärder. Syftet att belysa betydelsen av lekmanamedverkan för att skydda vilda fåglar och deras livsmiljöer bedöms som uppfyllt, då flera exempel har lyfts fram som visar hur viktiga de ideella insatserna är.

5 Referenser

- Billyvind AB. *Till ägare av fastigheter nära fastigheten Åmjölkesbo 4:2 i Vetlanda kommun SAMRÅD om vindkraftverk på ovan nämnda fastighet.*
- Green, M., Haas, F. & Lindström, Å. (2024). *Övervakning av fåglarnas populationsutveckling: årsrapport för 2023.* Lund: Lunds universitet.
- Göteborgs universitet. (u.å.). *Vad är medborgarforskning?* [Medborgarforskning.se](https://medborgarforskning.se)
- Lunds universitet. (2024). *Svensk fågeltaxering.* [Start](#) | [Svensk fågeltaxering \(lu.se\)](#)
- Länsstyrelsen i Jönköpings län. (2023). *Begäran om yttrande över förslag till beslut om bildande av naturreservatet Flisbron i Vetlanda kommun. Remiss.*
- Länsstyrelsen i Jönköpings län. (2023). *Bildande av naturreservatet Flisbron i Vetlanda kommun. Förslag till beslut.*
- Länsstyrelsen i Jönköpings län. (2024). *Följebrev tjäderinventering 2024.*
- Länsstyrelsen i Jönköpings län. (u.å.). *Jakt och vilt.* [Jakt och vilt | Länsstyrelsen Jönköping \(lansstyrelsen.se\)](#)
- Länsstyrelsen Östergötland. (u.å.). *Naturkunnig.se.* [Hem - Naturkunnig.se](#)
- Naturhistoriska riksmuseet. (2016). *Svensk ringmärkning: inriktning och särskilda prioriteringar.* [Svensk-ringmärkning-inriktning-och-sarskilda-prioriteringar.pdf \(nrm.se\)](#)
- Naturhistoriska riksmuseet. (u.å.). *Ringmärkningscentralen.* [Ringmärkningscentralen | Naturhistoriska riksmuseet \(nrm.se\)](#)
- Naturvårdsverket. (2022). *Kungsörn: Spelflyktsinventering och sommarkontroller inom Naturvårdsverkets metodik för inventering av stora rovdjur i Sverige.*
- SFS 1974:152. *Kungörelse om beslutad ny regeringsform.* [Kungörelse \(1974:152\) om beslutad ny regeringsform | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)
- SFS 1987:905. *Jaktförordning.* [Jaktförordning \(1987:905\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)
- SFS 1998:808. *Miljöbalk.* [Miljöbalk \(1998:808\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)
- SFS 1998:1252. *Förordning om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.* [Förordning \(1998:1252\) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)
- SFS 2009:400. *Offentlighets- och sekretesslag.* [Offentlighets- och sekretesslag \(2009:400\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)
- SFS 2009:1474. *Förordning om viltförvaltningsdelegationer.* [Förordning \(2009:1474\) om viltförvaltningsdelegationer | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)
- SFS 2017:900. *Förvaltningslag.* [Förvaltningslag \(2017:900\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)
- SFS 2017:966. *Miljöbedömningsförordning.* [Miljöbedömningsförordning \(2017:966\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)
- Solkompaniet. (2023). *Inbjudan till samråd enligt miljöbalken avseende planerad solpark i Katteryd, Vetlanda kommun, Jönköpings län.*
- Solkompaniet. (2023). *Underlag för avgränsningssamråd inför ansökan enligt 9 kap. miljöbalken SOLPARK KATTERYD 1:8 VETLANDA KOMMUN, JÖNKÖPINGS LÄN.*
- Sveriges lantbruksuniversitet. (2024). *Artportalen.* [Artportalen | SLU Artdatabanken](#)
- Sveriges lantbruksuniversitet. (2024). *Nationellt skyddsklassade arter.* [Nationellt skyddsklassade arter | SLU Artdatabanken](#)
- Vetenskapsrådet. (2021). *Medborgarforskning: så kan fler bli delaktiga.* [Medborgarforskning – så kan fler bli delaktiga - Vetenskapsrådet \(vr.se\)](#)
- Vetlanda kommun. (2019). *Förslag till naturvårdsplan.*
- Vetlanda kommun. (2019). *Remiss för naturvårdsplan för Vetlanda kommun.*

Vetlanda ornitologiska klubb. (2024). *Fåglar i Vetlandatrakten 2023*. [Fåglar i Vetlandatrakten 2023.pdf \(vetlandaornitologiskaklubb.se\)](https://vetlandaornitologiskaklubb.se)